Stockholms läns landsting

14

Yttrande över betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92)

LS 2017-1629

Landstingsrådsberedningen

SKRIVELSE
2018-03-28

LS 2017-1629

Landstingsstyrelsen

Yttrande över betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92)

Föredragande landstingsråd: Anna Starbrink

Ärendebeskrivning

Kulturdepartementet har genom remiss bjudit in Stockholms läns landsting att yttra sig över betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och förbättrade levnadsvillkor (SOU 2017:92).

Förslag till beslut

Landstingsrådsberedningen föreslår landstingsstyrelsen besluta

att avge yttrande till Kulturdepartementet över betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och förbättrade levnadsvillkor (SOU 2017:92) i enlighet med förslag till yttrande samt landstingsrådsberedningens motivering

att omedelbart justera beslutet.

Landstingsrådsberedningens motivering

Utredningen om Transpersoner i Sverige har haft i uppdrag att göra en bred kartläggning av transpersoners villkor och situation i samhället. Med utgångspunkt från kartläggningen föreslås insatser som kan bidra till förbättrade levnadsvillkor och ett tryggare livsutrymme för transpersoner. Utredningen lämnar förslag till åtgärder inom flera områden som arbetsmarknad, levnadsvillkor, transpersoners psykiska hälsa, bemötande inom sjukvården, könsbekräftande vård. Landstingsstyrelsen tar i sitt svar i huvudsak upp frågor som rör transpersoner och hälso- och sjukvården. Landstingsstyrelsen anser att det är viktigt att bekämpa all diskriminering av transpersoner med kraft.

Utredningens utgångspunkt att ställa transpersoners livsvillkor i relation till de mänskliga rättigheterna stämmer väl överens med Stockholms läns landstings arbete mot diskriminering, för jämställdhet och för jämlikhet inom hälsa och vård. För att förbättra transpersoners levnadsvillkor behövs också en bättre samordning på nationell nivå.

Transpersoner har en sämre fysisk och psykisk hälsa än genomsnittsbefolkningen. Det finns brister när det gäller kunskap om och bemötande av transpersoner inom hälso- och sjukvården. I Stockholms läns landsting genomförs därför olika utbildningar som tar upp transfrågor. Landstinget bedriver diplomeringsutbildningar för vårdverksamheter med fokus på hbtq-frågor. Hbtq-perspektivet belyses även i olika styrdokument inom landstinget.

Landstingsstyrelsen anser att utredningens förslag om att öka kunskapen om transpersoners situation är mycket viktigt ur flera aspekter. Det är även angeläget att det finns en struktur på nationell nivå för att förmedla kunskap i syfte att stödja hälso- och sjukvårdens arbete för transpersoner. Styrelsen instämmer därför i utredningens förslag om att några myndigheter ska ges i uppdrag att utveckla kunskap som kan användas inom hälso- och sjukvården.

Landstingsstyrelsen delar utredningens uppfattning att transpersoners särskilda behov bör ingå i den nationella handlingsplanen för suicidprevention och i den nationella ANDT – strategin (strategi mot missbruk i vid mening). Det är viktigt att kartlägga hiv och STI bland transpersoner exempelvis genom enkäter och intervjustudier. Detta för att kunna utveckla förebyggande åtgärder. Den psykiatriska vården har behov av kunskapsutveckling när det gäller kunskap om transpersoners hälsa.

Landstingsstyrelsen stödjer utredningens förslag om att ge Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en nationell kartläggning av befintliga rutiner för journalföring. Detta för att journalsystemen ska kunna svara mot de behov som transpersoner har.

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande
Förslag till yttrande
Sammanfattning av betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och förbättrade levnadsvillkor (SOU 2017:92)
Hälso- och sjukvårdsnämndens protokollsutdrag den 20 februari 2018
Hälso- och sjukvårdsförvaltningens tjänsteutlåtande den 15 januari 2018

Karolinska Universitetssjukhusets yttrande den 16 februari 2018

Irene Svenonius

Anna Starbrink

Gustaf Drougge

Landstingsstyrelsen
Landstingsstyrelsens förvaltning
Landstingsdirektörens stab
Ingela Erneholm

TJÄNSTEUTLÅTANDE
2018-03-02

LS 2017-1629

Landstingsstyrelsen

Yttrande över betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92)

Ärendebeskrivning

Kulturdepartementet har genom remiss bjudit in Stockholms läns landsting att yttra sig över betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och förbättrade levnadsvillkor (SOU 2017:92).

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande
Förslag till yttrande
Sammanfattning av betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och förbättrade levnadsvillkor (SOU 2017:92)
Hälso- och sjukvårdsnämndens protokollsutdrag den 20 februari 2018
Hälso- och sjukvårdsförvaltningens tjänsteutlåtande den 15 januari 2018
Karolinska Universitetssjukhusets yttrande den 16 februari 2018

Förslag till beslut

Landstingsstyrelsen föreslås besluta

att avge yttrande till Kulturdepartementet över betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och förbättrade levnadsvillkor (SOU 2017:92) i enlighet medförslag till yttrande

att omedelbart justera beslutet.

Förvaltningens förslag och motivering

Sammanfattning
Regeringen beslutade den 1 december 2016 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en bred kartläggning av transpersoners villkor och situation i samhället och föreslå insatser som bidrar till förbättrade

levnadsvillkor och ett tryggare livsutrymme för transpersoner. Utredningen antog namnet Utredningen om stärkt ställning och bättre levnadsvillkor för transpersoner. Utredningen överlämnade den 27 november 2017 sitt betänkande Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och förbättrade levnadsvillkor (SOU 2017:92) till regeringen.

Förvaltningen anser att utredningens ambition att sätta transpersoners livsvillkor i relation till de mänskliga rättigheterna överensstämmer med landstingets arbete mot diskriminering och för jämställdhet och jämlikhet i hälsa och vård. Arbetet med att förbättra transpersoners levnadsvillkor behöver stärkas på ett strukturellt plan och samordningen på nationell nivå behöver utvecklas, vilket även är utredningens generella slutsats.

Bakgrund
Utredningen beskriver och lämnar förslag till åtgärder inom flera områden i syfte att stärka transpersoners ställning. Dessa områden är:

- Transpersoners levnadsvillkor
- Fler perspektiv på transpersoners levnadsvillkor
- Transpersoners psykiska hälsa
- Bemötande inom hälso- och sjukvården samt social omsorg
- Transpersoners fritid
- Transpersoners situation på arbetsmarknaden
- Administrativa problem för personer som ändrat juridiskt kön
- Nytt utfärdande av examensbevis, betyg och annan dokumentation vid ändrat juridiskt kön
- Transpersoner i statistiken
- Den könsbekräftande vården
- Levnadsvillkor för personer med intersexvariation

Betänkandet innehåller en begreppsordlista (återges här i förkortad form):

- *Hbtq* Ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner och personer med queera uttryck och identiteter.
- *Ickebinär* Personer som tidvis eller alltid identifierar sig som både man och kvinna, inget av det, mellan eller bortom könsindelningen man och kvinna.
- *Intersexvariation* Benämning som används för tillstånd där kroppen inte enkelt går att könsbestämma utifrån föreställningen om två biologiska kön.
- *Juridiskt kön eller juridisk könstillhörighet* Det kön som registrerats för en person i folkbokföringen.

- *Könsidentitet* En persons självupplevda kön, det vill säga det kön man identifierar sig med. Könsidentitet kallas ibland också psykologiskt eller mentalt kön.
- *Könsbekräftande vård och behandling* Samlingsbegrepp för olika sätt att ändra på kroppen så att den stämmer mer överens med könsidentiteten.
- *Transpersoner och personer med transerfarenhet eller transbakgrund* Paraplybegrepp för en mängd olika individer med erfarenheter av att det juridiska kön de tilldelats vid födelsen inte stämmer överens med könsidentiteten och/eller könsuttrycket. Transpersoner används som ett paraplybegrepp för personer med identiteter och uttryck som på olika sätt bryter mot samhällets normer för kön/könsidentitet.
- *Transsexuell* En person vars könsidentitet är kvinna och som vid födelsen blivit tilldelad könet man benämns exempelvis transkvinna eller transsexuell kvinna. En person vars könsidentitet är man och som vid födelsen blivit tilldelad könet kvinna benämns exempelvis transman eller transsexuell man.

Ärendet har remitterats till hälso- och sjukvårdsnämnden och Karolinska Universitetssjukhuset.

Överväganden
Landstingets arbetsplatser ska vara inkluderande och toleranta utan diskriminering och kränkande särbehandling. I SLL Mål och budget 2018, LS 2017-0452, slår landstingsfullmäktige fast att jämställdhet och mångfald är prioriterade områden och att landstinget ska bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt förebygga och motverka all form av diskriminering och kränkande särbehandling. Som ett led i det arbete ska landstinget bland annat verka för att fler chefer och medarbetare genomgår de webbaserade utbildningarna som landstinget erbjuder och fler verksamheter ska hbtq-diplomeras enligt landstingets modell.

Den statliga utredningens ambition att sätta transpersoners livsvillkor i relation till de mänskliga rättigheterna överensstämmer med landstingets arbete mot diskriminering och för jämställdhet och jämlikhet i hälsa och vård. Arbetet med att förbättra transpersoners levnadsvillkor behöver stärkas på ett strukturellt plan och samordningen på nationell nivå behöver utvecklas, vilket även är utredningens generella slutsats.

Landstinget instämmer i utredningens slutsats att det finns brister när det gäller kunskap om och bemötandet av transpersoner i hälso- och sjukvården. Landstinget arbetar aktivt på flera olika nivåer med att motverka dessa brister. En satsning har gjorts på att integrera hbtq-perspektivet i centrala styrdokument och kunskapshöjande insatser genomförs med fokus på kompetens, synliggörande och bemötande av hbtq-personer. Landstinget driver en diplomeringsutbildning för vårdverksamheter med fokus på hbtq och normkritiskt förändringsarbete i vården. I denna utbildning belyses transfrågor särskilt och verksamheter som möter många transpersoner har prioriterats i utbildningen.

Utredningen föreslår att vissa utpekade myndigheter får i uppdrag att analysera målgruppens behov och att utveckla kunskapshöjande insatser för hälso- och sjukvården. Mot bakgrund av den kunskap som redan finns och behovet av att på ett effektivt sätt nå ut brett till hälso- och sjukvården menar landstinget att det framförallt finns behov av en sammanhållen nationell kunskapsstruktur för att stödja hälso- och sjukvårdens arbete för transpersoner.

Den föreslagna överenskommelsen mellan staten och Sveriges Kommuner och Landsting i syfte att göra den könsbekräftande vården mer jämlik över landet, bör vara kopplad till ett nytt statsbidrag för att inte försämra förutsättningarna för befintlig vårds kapacitetsutmaning.

Frågan om hur hälso- och sjukvårdens journalsystem fungerar för transpersoner är nära sammankopplad med personnummersystemets uppbyggnad. Stockholms läns landsting har inom ramen för befintliga journalsystem försökt att tillgodose transpersoners behov, men att göra ändringar i nuvarande system är komplicerat och medför kostnader. Det är därför önskvärt att frågan tas upp och diskuteras på nationell nivå och landstinget välkomnar utredningens förslag att uppdra åt Socialstyrelsen att genomföra en nationell kartläggning av befintliga rutiner för journalföring.

Förvaltningen föreslår att landstingsstyrelsen yttrar sig över betänkandet i enlighet med landstingsdirektörens förslag till yttrande.

Ekonomiska konsekvenser
Beslutet att avge yttrande har inga ekonomiska konsekvenser.

Malin Frenning
Landstingsdirektör

Carl Rydingstam
Chef ledningsstaben

Beslutsexpediering:
Akt
Kulturdepartementet
Landstingsdirektörens stab

Godkänd av Malin Frenning, 2018-03-02

Landstingsstyrelsen

YTTRANDE
2018-04-10

LS 2017-1629

Kulturdepartementet
Ku2017/02516/DISK

Yttrande över betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92)

Kulturdepartementet har genom remiss bjudit in Stockholms läns landsting att yttra sig över betänkandet Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och förbättrade levnadsvillkor (SOU 2017:92).

Stockholms läns landsting välkomnar utredningens ambitiösa och omfattande genomgång av transpersoners livsvillkor och har med intresse tagit del av de förslag som läggs fram. Utredningen bidrar till att öka kunskapen om transpersoners situation ur ett flertal perspektiv och kommer att vara till nytta för den redan pågående utvecklingen av hälso- och sjukvården för transpersoner i Stockholms läns landsting.

Landstinget ser positivt på utredningens ambition att sätta transpersoners livsvillkor i relation till de mänskliga rättigheterna. Detta överensstämmer med landstingets mål och arbete mot diskriminering och för jämställdhet och jämlikhet i hälsa och vård och förstärkning av patientens rättigheter. Landstinget instämmer även i utredningens generella slutsats att arbetet för att förbättra transpersoners levnadsvillkor bör stärkas på ett strukturellt plan och att samordning på nationell nivå behöver utvecklas.

DEL I Transpersoners levnadsvillkor

Generella synpunkter

Landstinget är medvetet om att transpersoner har ett sämre fysiskt och psykiskt hälsoläge jämfört med genomsnittsbefolkningen och att det finns skillnader i hälsa bland individer inom gruppen och hos individen under olika faser i livet. Landstinget anser oavsett det, att det finns relativt god kunskap kring transpersoners hälsa och behov i Sverige idag. Denna kunskap bör kontinuerligt komma landstingen till del. Det är

eftersträvansvärt att landstingen framöver arbetar likartat med ett tydligt nav i arbetet. Om inte, kan bristande utbyte av kunskap och erfarenheter kring vad som är verksamt leda till suboptimalt bemötande och motverka möjligheten att uppnå jämlik hälsa och vård över landet.

Stockholms läns landsting välkomnar utredningens förslag om att fler myndigheter får ett strategiskt ansvar och ett ökat stöd från redan befintliga myndigheter med samordnande ansvar. Landstinget efterfrågar kunskapsstöd och metodologiska insatser kring aktiva åtgärder, hantering av kränkningar på arbetsplatsen samt stöd i att effektivisera administrativa rutiner för att bättre möta medarbetare med transidentitet(er). Det finns ett behov av att nå ut brett till hälso- och sjukvården på ett effektivt sätt och därför menar landstinget att det framförallt finns behov av en sammanhållen nationell kunskapsstruktur för att stödja hälso- och sjukvårdens arbete för transpersoner.

5.7.3 Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR)

Stockholms läns landsting ser liksom utredningen ett behov av att få ökad kunskap om förekomsten av hiv och STI (sexuellt överförbar infektion) bland transpersoner för att kunna utveckla det sjukdomsförebyggande och hälsofrämjande arbetet. Landstinget ser dock svårigheter med att inkludera transpersoner i den befintliga hiv-och STI-statistiken, bland annat på grund av att ”transperson” inte är ett entydigt begrepp. Landstinget menar därför att förekomsten av hiv och STI bland transpersoner behöver kartläggas, bland annat med hjälp av riktade enkäter eller intervjustudier.

I Stockholms läns landsting pågår arbete med att ta fram en handlingsplan för arbete med SRHR och i denna kommer ett hbtq-perspektiv att integreras.

7 Transpersoners psykiska hälsa

Landstinget har i den regionala planen för arbetet med psykiska hälsa, utifrån överenskommelse mellan staten och SKL, inkluderat hbtq-personer och särskilt uppmärksammat transpersoner. Den psykiatriska vården skulle vara hjälpt av ökad kunskap om transpersoners hälsa och ohälsa. Den behöver fortsatta kompetenshöjande insatser rörande bland annat vård och behandling och bemötande. Insatser som görs bör vara evidensbaserade, något som sannolikt underlättas om det finns en nationell samordning av sammanställning och spridning av kunskap.

Stockholms läns landsting instämmer med utredningen i förslaget att transperspektivet bör ingå i den nationella handlingsplanen för suicidprevention och i den nationella ANDT-strategin. Detta skulle stödja det regionala arbetet inom dessa områden.

8 Bemötande inom hälso- och sjukvården samt social omsorg
Stockholms läns landsting instämmer i utredningens slutsats att det finns brister när det gäller kunskap om och bemötandet av transpersoner i hälso- och sjukvården. Landstinget arbetar aktivt på flera olika nivåer med att motverka dessa brister. En satsning har gjorts på att integrera hbtq-perspektivet i centrala styrdokument och kunskapshöjande insatser genomförs med fokus på kompetens, synliggörande och bemötande av hbtq-personer. Landstinget driver en diplomeringsutbildning för vårdverksamheter med fokus på hbtq och normkritiskt förändringsarbete i vården. I denna utbildning belyses transfrågor särskilt och verksamheter som möter många transpersoner har prioriterats i utbildningen.

10 Transpersoners situation på arbetsmarknaden
Stockholms läns landsting instämmer i utredningens bedömning att det finns alltför få studier som belyser transpersoners situation på arbetsmarknaden. Direkt berörda myndigheter, t.ex. Diskrimineringsombudsmannen, handhar inte konkret stöd eller material i att hantera frågan som arbetsgivare. Landstinget har tagit fram en egen skrift utifrån egna identifierade behov i organisationen, men välkomnar mer stöd från berörda myndigheter i hur vi kan agera för att utgöra en tryggare och mer attraktiv arbetsplats för transpersoner.

Landstinget välkomnar också utredningens ställningstagande kring att det bör finnas tydliga rutiner för hur arbetsgivare tar hand om situationer där kränkningar förekommit. Landstinget har idag rutiner kring detta men skulle välkomna ett fördjupat metodstöd i denna fråga.

Landstinget vill särskilt uppmärksamma avsnittet som berör utfärdande av ”ny” legitimation för personer som genomgår juridiskt könsbyte efter en könsbekräftande behandling. Landstinget har vid upprepade tillfällen frågat Socialstyrelsen hur rutinerna för utfärdande av ”ny” legitimation kan formaliseras för att bli mer enhetliga. Landstinget hoppas att dessa rutiner kan formaliseras och förenklas så att det blir enklare för medarbetare med legitimationer att fortsätta sina anställningar efter att ha beviljats nytt personnummer.

Vad gäller rekrytering lyfter utredningen problemet att många arbetsplatser redan i rekryteringssystemen kräver att personer ska kategorisera sig som män eller kvinnor. Landstinget har sedan många år ett tredje alternativ ”annat” som valbart alternativ. Samma alternativ finns i andra medarbetarrelaterade dokument såsom medarbetarundersökningen, rekrytering av sommarungdomar, enkäter osv. Landstinget önskar dock att det fanns en större konsensus kring vad som ska stå som alternativ. En del aktörer använder ”annat”, medan andra använder ”transperson”, ”icke-binär” osv. Detta gör att jämförelser blir svåra att göra och hindrar att stora arbetsgivare kan skapa en samsyn kring vilken typ av rekryteringar som lockar/inte lockar transpersoner.

14.1 Journalsystem

Frågan om hur hälso- och sjukvårdens journalsystem fungerar för transpersoner är nära sammankopplad med personnummersystemets uppbyggnad. Stockholms läns landsting har inom ramen för befintliga journalsystem försökt att tillgodose transpersoners behov, men att göra ändringar i nuvarande system är komplicerat och medför kostnader. Det är därför önskvärt att frågan tas upp och diskuteras på nationell nivå och landstinget välkomnar utredningens förslag att uppdra åt Socialstyrelsen att genomföra en nationell kartläggning av befintliga rutiner för journalföring.

14.7 Administrativa problem för personer som ändrat juridiskt kön

Stockholms läns landsting välkomnar en statlig utredning avseende personnummer. Införandet av ett tredje personnummer avseende kön, alternativt ett personnummersystem med annan uppbyggnad torde underlätta för transpersoner som arbetstagare och patienter. Landstinget vill dock samtidigt lyfta värdet av att enkelt kunna få fram könsuppdelad statistik för till exempel analys av löner ur ett jämställdhetsperspektiv.

14.9 Transpersoner i statistiken

Landstinget instämmer i behovet av en utredning av hur icke-binära personer kan inkluderas i befintliga statistiksystem. Det skulle vara önskvärt med en samsyn kring vilka alternativ till kön som bör användas i enkäter och undersökningar. Idag gör olika aktörer på olika sätt och förutom kategorierna ”kvinna” och ”man” används ”transperson”, ”annat”, ”vet ej”, ”vill ej svara”, ”transidentifierad”, ”person med transerfarenhet”

m.fl. Detta gör att insamlad statistik blir svår att jämföra och det bidrar till bristande kunskaper om gruppen.

DEL II Den könsbekräftande vården

Landstinget instämmer i utredningens uppfattning att det idag är skillnader i den transspecifika vården beroende på var i landet patienten bor. Den nationella kunskapssamordning som föreslagits ovan, skulle med fördel kunna arbeta med spridning av de nationella kunskapsstöden kring vård och behandling av patienter med könsdysfori.

Idag är det de enskilda transteamen som i hög grad står för kunskapsspridning, vilket är resurskrävande och tar av tid som skulle behövas för att arbeta med patienter. Samtidigt är kunskapsspridning av yttersta vikt eftersom den gör att vårdkedjan kring dessa patienter fungerar bättre vilket i sin tur ökar möjligheterna för att rätt patienter kommer till den transspecifika vården. Med en nationell kunskapssamordning för god vägledning av vård och behandling ökar sannolikt också möjligheten att få fram evidensbaserade metoder, eftersom forskning som bedrivs ute i landet då får en självklar samlad mottagare.

Den föreslagna överenskommelsen mellan staten och SKL, i syfte att göra den könsbekräftande vården mer jämlik över landet, bör vara kopplad till ett nytt statsbidrag för att inte försämra förutsättningarna för befintlig vårds kapacitetsutmaning.

Stockholms läns landsting anser inte att intersexfrågor med självklarhet bör inkluderas i hbtq-arbetet. Intersexvariationer är ibland kopplade till identitetsfrågor rörande kön, men den kopplingen finns inte alltid. För många personer med intersextillstånd är det ett rent medicinskt tillstånd utan koppling till identiteten. Landsting välkomnar ytterligare kunskapsstöd samt vägledning i evidensbaserade metoder för vård och behandling av intersextillstånd.

Sammanfattning

Utredningen om stärkt ställning och bättre levnadsvillkor för transpersoner redogör i detta betänkande för resultaten av vår kartläggning av transpersoners levnadsvillkor. Vi lämnar också förslag till åtgärder inom flera områden i syfte att stärka transpersoners ställning.

Utredningens utgångspunkter och sammanhang

Utredningen redogör inledningsvis för några av de politikområden som våra förslag berör. Med start i det globala och europeiska arbetet för mänskliga rättigheter går vi sedan vidare till arbetet för mänskliga rättigheter generellt i Sverige, åtgärder för hbtq-personers rättigheter, arbetet mot diskriminering, för jämställdhet och för folkhälsa.

Bland annat beskriver vi utformningen av *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck*, utvärderingen av denna, och några goda exempel på strategier från andra länder. Vi gör också en kortare analys av jämställdhetsarbetet ur ett transperspektiv, och redogör ur ett transperspektiv för några av de senaste satsningarna mot diskriminering och för jämställdhet. Förslagen under nedanstående rubrik har sin bakgrund i såväl båda dessa kapitel som i kapitlet om levnadsvillkor.

Transpersoners levnadsvillkor

Utredningen ska, enligt direktiven, undersöka hur transpersoner påverkas av samhällets cis- och heteronorm samt identifiera de hinder som finns i samhället för transpersoners möjligheter att leva i enlighet med sin könsidentitet. Vid behov ska utredningen även föreslå insatser för att åtgärda eventuella brister.

Utredningens slutsats är bland annat att arbetet för att förbättra transpersoners levnadsvillkor måste stärkas på ett strukturellt plan, med förtydliganden av ansvar och uppdrag till myndigheter.

Utredningens kartläggning om transpersoners levnadsvillkor

Utredningens resultat visar bland annat att en relativt hög andel av transpersonerna inte kan leva i enlighet med sin könsidentitet och att detta försämrar hälsan. Det är vanligare bland transpersoner än bland befolkningen i stort att skatta sin egen hälsa som dålig.

Det finns också en tydlig skillnad inom gruppen transpersoner, där ickebinära i högre utsträckning skattar sin hälsa som dålig, liksom de som uppger att de inte kan leva i enlighet med sin könsidentitet. Unga transpersoner skattar sin livskvalitet som lägre än unga cispersoner. Självmordstankar och självmordsförsök är vanligare bland transpersoner än bland befolkningen i stort. Bland unga transpersoner uppger en majoritet att de har haft självmordstankar.

Att inte ha stöd av sin närmaste omgivning tycks leda till sämre hälsa, och resultat från flera undersökningar tyder på att transpersoner som grupp har sämre stöd i sin omgivning än befolkningen i stort.

Det är vanligare att transpersoner utsätts för trakasserier, kränkande behandling och diskriminering än vad det är för befolkningen i allmänhet. Många transpersoner upplever också att de osynliggörs i samhället, till exempel genom språkbruk som könar, de svenska personnumrens konstruktion och att det saknas möjlighet att ha en juridiskt erkänd identitet som något annat än kvinna eller man.

Många transpersoner har erfarenheter av utsatthet och otrygghet på olika arenor, bland annat olika platser i det offentliga rummet, på restauranger, under resor och vid toalettbesök.

Det är vanligare att transpersoner är utsatta för fysiskt våld än vad befolkningen som helhet är. När det gäller våld i nära relationer kan transpersoner utsättas för en specifik form av våld som tar sikte just på könsidentiteten och könsuttrycket. Hatbrott och hedersrelaterade brott drabbar också transpersoner.

Ett konstaterat problem är att statistiken gällande transpersoners utsatthet är bristfällig. Detta kan delvis förklaras av att många utsatta inte anmäler brott till polisen på grund av bristande tillit, eller bristande tilltro till att det kommer att göra någon skillnad.

Yngre transpersoner uppger att de önskar mer information om sexuell hälsa, till exempel vilka effekter hormonbehandlingar kan ha på den sexuella hälsan och sexualiteten. Även vad gäller reproduktiv hälsa och rättigheter finns brister i den tillgängliga kunskapen om till exempel behovet av stöd.

Förekomsten av hiv bland transpersoner i Sverige är inte känd, eftersom statistiken inte omfattar könsidentitet eller könsuttryck som en variabel. Transspecifik information om säkrare sex är något som efterfrågas.

Baserat på ovanstående föreslår utredningen följande insatser:

Bättre samordning av och struktur på arbetet för hbtqi-personers rättigheter

- Regeringen tar fram en handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter. Fler myndigheter utses till strategiska myndigheter och en av myndigheterna får ett permanent samordnande ansvar.
- Migrationsverket, Polismyndigheten, Statens skolverk, Barnombudsmannen och den nya Jämställdhetsmyndigheten utses till nya strategiska myndigheter i tillägg till de redan existerande fem.
- Jämställdhetsmyndigheten ges ett samordnande ansvar och ett stödjande uppdrag.

En utredning om möjligheten till ett tredje juridiskt kön

- Regeringen tillsätter en utredning i syfte att utreda möjligheten till ett tredje juridiskt kön i Sverige samt därmed ett införande av könsneutrala personnummer.

Bättre kunskap om hbtqi-personers levnadsvillkor

- Ändringar i examensbeskrivningarna i högskoleförordningen i relevanta utbildningar genomförs för att säkerställa att kunskap om hbtq-personers och personer med intersexvariationers levnadsvillkor ingår.

Förbättrade möjligheter att resa

- Jämställdhetsmyndigheten ges i uppdrag att utreda vilka hinder transpersoner upplever i samband med resor.
- Polismyndigheten ges i uppdrag att undersöka möjligheten att införa alternativet X som könsmarkör i svenska passhandlingar.

Tillgängligare toaletter och omklädningsrum

- Regeringen inför ett statsbidrag för stöd till utvecklingsprojekt för transinkluderande miljöer.
- Diskrimineringsombudsmannen ges i uppdrag att, i samarbete med Boverket, ta fram en vägledning för hur transinkluderande omklädningsrum och toaletter kan utformas.
- Alla offentliga aktörer bör skylta enskilda toaletter könsneutralt.

Stärkt stöd till brottsoffer

- Ett uppdrag ges till Polismyndigheten att genomföra en intern kompetenshöjning med hbtqi-perspektiv, med tydligt transperspektiv, gällande hatbrott, hedersrelaterade brott och våld i nära relationer.
- Ett uppdrag ges till Brottsförebyggande rådet att inkludera transpersoner i Nationella trygghetsundersökningen.
- Ett långsiktigt ekonomiskt stöd till civila samhällets stödverksamhet för hbtqi-personer som brottsoffer ska säkerställas.

Stärkt och förbättrat arbete för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter

- Folkhälsomyndigheten ges i uppdrag att se över statistiken avseende överföringar av hiv i syfte att utreda om transpersoner bättre kan inkluderas i denna.
- Regeringen tar fram en nationell SRHR-strategi, med ett tydligt hbtqi-perspektiv integrerat.

Fler perspektiv på transpersoners levnadsvillkor

I utredningens direktiv framgår att vi ska anlägga ett intersektionellt perspektiv på uppdraget och bland annat belysa hur andra diskrimineringsgrunder som etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning och ålder samspelar med frågorna om könsidentitet och könsuttryck. Utredningen ska även ha ett livscykelperspektiv och belysa vilka hinder som kan uppkomma under ett liv som transperson, samt redogöra för skillnader mellan transpersoner med olika könsidentitet. I detta avsnitt har vi särskilt belyst situationen för transpersoner i olika delar av livscykeln, samt för bland annat transpersoner med erfarenhet av att rasifieras och av att ha en funktionsnedsättning. Utredningen föreslår följande insatser:

Stärkt trans- och intersexperspektiv i arbetet för barns rättigheter

- Barnombudsmannen ges i uppdrag att prata med barn och unga om frågor som rör könsidentitet och om intersexvariationer, utifrån sin metod Unga Direkt. Detta syftar till att öka kunskapen i samhället om hur barns rättigheter enligt barnkonventionen tillgodoses för unga transpersoner och barn och unga med intersexvariation.
- Skolinspektionen ges i uppdrag att utreda transpersoners situation som elever i grundskola och gymnasium.

Barnombudsmannen har uppgett för utredningen att antalet barn med transerfarenhet som hör av sig har ökat. Barnkonventionen har föreslagits bli svensk lag och enligt utredningen finns det ett behov av

att inkludera ett trans- och intersexperspektiv i arbetet med att säkerställa att konventionens intentioner följs.

Många av de berättelser som kommit in till utredningen från yngre transpersoner handlar om skolan. Att alla har lika rätt till utbildning och att kunna ta del av denna utan att utsättas för trakasserier eller diskriminering, är av central betydelse.

Stärkt hbtqi-perspektiv i arbetet för äldres levnadsvillkor

- Folkhälsomyndigheten ges i uppdrag att ta fram ny kunskap om äldre transpersoners levnadsvillkor och särskilda behov, samt att kartlägga vilka insatser som behövs för att öka äldre transpersoners psykiska välbefinnande.
- Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram rekommendationer för hur kommuner kan inkludera ett hbtqi-perspektiv, med ett tydligt transperspektiv, i de planer och styrdokument som rör äldreomsorgen.
- Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram en handbok för hur verksamheter inom äldrevården kan arbeta med frågor som rör könsidentitet, könsuttryck, sexuell läggning och sexualitet.

Kunskapen om äldre transpersoner är begränsad. Det finns mer kunskap om situationen för äldre homo- och bisexuella personer, och mer om unga transpersoner. Bland de äldre svarande i Folkhälsomyndighetens studie var det vanligare än bland de yngre svarande att sakna emotionellt stöd.

Inom äldreomsorgen finns brister i såväl kunskap som åtgärder för att säkerställa att äldre transpersoners behov uppfylls.

Stärkt stöd till hbtqi-familjer

- Socialstyrelsen ges i uppdrag att kartlägga behovet av stödmaterial till familjer där någon eller flera av föräldrarna är transpersoner, samt till familjer med transbarn.
- Regeringen tillsätter en utredning med uppdrag att genomföra en översyn av föräldrabalken i syfte att göra den könsneutral.

Det finns bristande kunskap om transpersoner och föräldraskap. I en undersökning från EU:s byrå för grundläggande rättigheter uppgav 58 procent av de svarande transpersonerna att de var föräldrar.

Transpersoner som är föräldrar har behov av transkompetenta vårdgivare inom till exempel vården för gravida och på barnavårdscentraler.

Att föräldrabalken inte är könsneutral leder till administrativa problem vad gäller registrering av transpersoner som är föräldrar i folkbokföringen. De förslag som lämnats av tidigare utredningar adresserar inte detta problem på ett tillfredsställande sätt enligt utredningen. Utredningen menar därför att det finns ett behov av att se över föräldrabalken. Alternativt bör en utredning tillsättas med ett begränsat uppdrag att föreslå nödvändiga åtgärder ur ett trans- och intersexperspektiv.

Förbättrat arbete för asylsökande hbtqi-personer

- Migrationsverket ges i uppdrag att förbättra möjligheterna att kontinuerligt utvärdera kvaliteten av prövningarna av hbtqi-personers asylansökningar. Utvärderingarna ska ha ett normkritiskt perspektiv så att eventuella stereotypa föreställningar som kan prägla beslut blir belysta.
- Migrationsverket ges i uppdrag att förändra utformningen av LMA-korten så att de inte skapar hinder för transpersoner.
- Migrationsverket ges i uppdrag att i myndighetens register registrera asylsökandes könstillhörighet baserat på självidentifikation.
- Migrationsverket ges i uppdrag att säkerställa trygga boenden för asylsökande hbtqi-personer.

Asylsökande transpersoner som utredningen varit i kontakt med uppger att de saknar trygga boenden. Det skapar problem att LMA-korten som används för att identifiera asylsökande inte återspeglar deras könsidentitet och/eller könsuttryck och att transkompetensen hos Migrationsverkets handläggare varierar.

Juridiska biträden och kuratorer som utredningen varit i kontakt med ger en liknande bild av bland annat beslut som fattas på stereo-

typ och godtycklig basis och om utsatthet på Migrationsverkets boenden.

Migrationsverket har själva utvärderat kvaliteten i beslut vad gäller ansökningar med ”hbtq-skäl” och konstaterat att det finns förbättringspotential.

Transpersoners psykiska hälsa

Enligt direktiven ska utredningen, i samråd med den nationella samordnaren för utveckling och samordning av insatser inom området psykisk hälsa (S 2015:09), identifiera hur insatser för att öka den psykiska hälsan och minska stressen bland transpersoner kan inkorporeras i det arbete som utförs av myndigheter, kommuner, landsting och organisationer inom området psykisk hälsa. Utredningen ska även föreslå hur riktade preventiva insatser mot självmord och självmordsförsök bland transpersoner kan inrymmas i Folkhälsomyndighetens uppdrag att samordna det suicidförebyggande arbetet samt föreslå hur det nuvarande alkohol, narkotika- och tobaksförebyggande arbetet kan säkerställa att den förhöjda risk som finns hos gruppen transpersoner beaktas. Dessutom har utredningen ett generellt uppdrag att kartlägga transpersoners levnadsvillkor, vilket vi i detta kapitel har gjort med fokus på psykisk hälsa. Utredningen lämnar följande förslag:

Folkhälsomyndighetens arbete får ett tydligare trans- och intersexperspektiv

- Folkhälsomyndigheten ges i uppdrag att genomföra kunskapshöjande insatser riktade mot personer med strategiskt ansvar för folkhälsoarbete.
- Folkhälsomyndigheten ges i uppdrag att fokusera på transpersoners utsatthet och särskilda behov i sitt arbete med suicidprevention. Detta ska bland annat ske genom att det nyligen inrättade anslaget på området för stöd till civila samhällets organisationer permanentas och höjs.

- Folkhälsomyndigheten ges i uppdrag att kartlägga förekomsten av ätstörningar bland transpersoner i Sverige samt ta fram förslag på möjliga åtgärder och identifiera utvecklingsbehov.
- Folkhälsomyndigheten ges i uppdrag att ta fram ny kunskap samt utveckla ett stödmaterial om hbtq-personer och ANDT-problematik. Stöd till peer-to-peer-insatser och metodutveckling ska tillgängliggöras i syfte att möjliggöra för mindre organisationer som representerar särskilt utsatta grupper att söka bidrag.

En tydligare ANDT-strategi

- Den befintliga ANDT-strategin ska uppdateras på så sätt att det finns tydliga förslag kring hur särskilt utsatta grupper ska nås.

Ett tillägg i överenskommelsen med SKL

- I överenskommelsen för psykisk hälsa mellan staten och SKL skrivs in att kommunerna i sina länsvisa handlingsplaner ska redogöra för hur de planerar att arbeta med att främja den psykiska hälsan och förebygga psykisk ohälsa hos transpersoner.

Undersökningar visar att utsattheten för stress är mycket högre bland transpersoner än hos befolkningen i allmänhet. Mer forskning om situationen för transpersoner i Sverige behövs bland annat vad gäller ätstörningar och vad gäller vilka insatser som får effekt när det gäller att till exempel minska utsattheten för minoritetsstress.

I svenska enkätundersökningar uppger en högre andel av gruppen transpersoner att de funderat på självmord eller har försökt ta sitt eget liv, jämfört med befolkningen i stort.

I överenskommelsen mellan staten och SKL om arbetet för psykisk hälsa ingår bland annat att länsvisa planer för att förbättra den psykiska hälsan ska tas fram. Hbt-gruppen finns nämnd i 9 av de 21 planerna, som en särskilt utsatt grupp.

Inom det suicidpreventiva arbetet finns en nationell handlingsplan, som saknar ett hbtq-perspektiv. Den nationella ANDT-strategin har inte heller något uttalat transperspektiv, eller ett hbtq-perspektiv.

Bemötande inom hälso- och sjukvården samt social omsorg

I utredningens direktiv står att vi, med utgångspunkt i tidigare genomförda studier, ska kartlägga hur bemötandet ser ut för transpersoner inom hälso- och sjukvården. Utredningen lämnar följande förslag:

Kunskapen och säkerheten inom hälso- och sjukvården ska öka

- Socialstyrelsen ges i uppdrag att göra en förstudie om vilka utbildningsinsatser för befintlig vårdpersonal som behövs.
- Socialstyrelsen ges i uppdrag att kartlägga om de journalsystem som används i Sverige för graviditetsrelaterad vård, förlossningsvård och fosterövervakning är anpassade för individer med manligt personnummer.
- Landsting och regioner bör säkerställa att journalsystem som köps in inte har spärrar mot vissa personnummer.
- Socialstyrelsen och Statens skolverk ges i uppdrag att uppdatera *Vägledning för elevhälsan* med kunskap om unga transpersoners levnadsvillkor.

Undersökningar visar bland annat att upp till en fjärdedel av de svarande transpersonerna uppger att de utsatts för diskriminering eller dåligt bemötande inom vården och att detta leder till att de drar sig för att uppsöka vården igen.

Utredningen har också via vår webbplats tagit emot ett stort antal berättelser om problematiskt bemötande inom vården, bland annat från vårdcentraler, psykiatrin inklusive BUP, samt ungdomsmottagningar.

Vi har noterat specifika utmaningar för transmän och ickebinära som är gravida, både vad gäller behov av särskilt stöd, och tekniska svårigheter med journalsystem.

Transpersoners fritid

Enligt direktiven ska utredningen föreslå konkreta insatser för att förbättra transpersoners förutsättningar att tryggt kunna delta i olika typer av fritidsaktiviteter, i det civila samhället och i andra sociala sammanhang, samt föreslå åtgärder för att förbättra transpersoners möjligheter att delta i träning och idrott. Utredningen lämnar följande förslag:

Tryggare mötesplatser och stärkt egenorganisering

- MUCF ges i uppdrag att fördela projektstöd till aktörer som möjliggör mötesplatser och verksamheter för transpersoner och personer med intersexvariationer samt möjlighet till organisering för anhöriga till dessa.
- Statsbidraget till hbtq-organisationer bör höjas.
- MUCF ges i uppdrag att kartlägga hur transpersoner upplever sina möjligheter att vara delaktiga i civilsamhället.
- MUCF tilldelas särskilda medel i syfte att uppdatera utbildningsmaterial och stärka transperspektivet i sitt arbete med att stödja den öppna fritidsverksamheten.

Att ha tillgång till mötesplatser riktade till den egna gruppen är något som unga transpersoner uppger är mycket viktigt i en undersökning från Ungdomsstyrelsen, nuvarande MUCF.

Egenorganisering och kontakten med andra transpersoner nämns i flera av de berättelser som kommit in till utredningen som avgörande för välmåendet. Även anhöriga kan ha behov av kontakt med andra anhöriga. Det kan också finnas behov av att organisera sig i grupper med särskilt fokus på transpersoner med vissa erfarenheter, det är därför viktigt att bidrag är möjliga att söka också för mindre organisationer.

Transpersoners möjligheter att idrotta och träna ska stärkas

- Folkhälsomyndigheten ges i uppdrag att identifiera orsaker till transpersoners stillasittande samt föreslå åtgärder för att få transpersoner i rörelse.
- Regeringen bör inleda en dialog med Riksidrottsförbundet om transpersoners situation inom idrotten.
- Regeringen bör utforma anslagen, anslagsposterna och anslagsvillkoren på ett sådant sätt att endast barn- och ungdomsidrott som bedrivs med beaktande av barnrättsperspektivet får bidrag.
- Centrum för idrottsforskning (CIF) ges i uppdrag att utveckla indikatorer så att statens stöd till idrotten kan följas upp ur ett barnrättsperspektiv.

Transpersoner har en mer stillasittande fritid än befolkningen i stort. I en undersökning från EU:s byrå för grundläggande rättigheter, FRA, uppgav en dryg fjärdedel av de svarande transpersonerna att de upplevt diskriminering på träningsanläggningar. Flera undersökningar visar också att transungdomar har negativa erfarenheter av att vara aktiva inom idrotten, har upplevt trakasserier kopplade till transidentiteten och även brist på stöd från tränare när detta inträffat. Mer kunskap behövs för att kunna undanröja hinder.

Den svenska idrottspolitiken syftar bland annat till att främja folkhälsan och stödja den fria idrottsrörelsen. Det ekonomiska stödet till idrottsrörelsen har fokus på barn och unga, och lägger vikt vid allas möjlighet att delta. Riksidrottsförbundet är svensk idrottsrörelses paraplyorganisation, som bland annat fördelar bidrag.

Transpersoners situation på arbetsmarknaden

Utredningen har haft i uppdrag att i dialog med arbetsmarknadens parter kartlägga hinder för transpersoners möjligheter att på lika villkor delta i arbetslivet, samt vid behov föreslå konkreta insatser för att förbättra arbetsmiljön och situationen på arbetsmarknaden för transpersoner. Utredningen lämnar följande förslag:

Kunskapen om transpersoners situation på arbetsmarknaden ska öka

- Den nya myndigheten Nationellt Arbetsmiljöcentrum ges i uppdrag att med utgångspunkt i befintliga studier utforma ett kunskapsunderlag för arbetsmiljöfrågor med ett hbtq-perspektiv, med särskilt fokus på transpersoners situation. Materialet ska rikta sig till såväl arbetsgivare som skyddsombud och andra förtroendevalda på arbetsplatser.
- Arbetsmiljöverket ges i uppdrag att omarbeta eller komplettera de paragrafer i arbetsmiljöföreskriften Arbetsplatsens utformning som rör regler för omklädningsrum, tvätt- och duschutrymmen samt toaletter i syfte att inkludera ett transperspektiv.
- Diskrimineringsombudsmannen ges i uppdrag att genomföra kunskapsspridande insatser till arbetsgivare med goda exempel och metoder för implementering av aktiva åtgärder ur ett transperspektiv.

Utredningen konstaterar att kunskapen om transpersoner på arbetsmarknaden är begränsad och borde öka. Det finns vissa faktorer som gör att transpersoners situation inom arbetslivet särskiljer sig från cispersoners. Detta handlar bland annat om tillgång till toaletter och omklädningsrum. Det finns också en rädsla för att komma ut på arbetsplatsen och riskera att bli utsatt för diskriminering.

Arbetsgivare uppger för utredningen att de gärna vill göra mer för att motverka diskriminering, men att det saknas kunskap, och att det är svårt att veta hur de ska implementera de nya reglerna om aktiva åtgärder.

Fackförbunden konstaterar att det kommer in få anmälningar men att mörkertalet vad gäller diskriminering antagligen är ganska stort. Dock har utredningen kunnat konstatera att fackförbunden har drivit en del ärenden om diskriminering av transpersoner till förlikning, vilket borde bli mer känt.

Administrativa problem för personer som ändrat juridiskt kön

Utredningen ska identifiera vilka administrativa hinder transpersoner möter i sin vardag. Utredningen ska också föreslå konkreta insatser för hur transpersoners vardag kan underlättas när det gäller handläggning och bemötande i kontakt med myndigheter och andra aktörer. Utredningen lämnar följande förslag:

Obligatorisk uppgift från Skatteverket, förbättrad information och en ny utredning

- Skatteverket och Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram lättillgänglig information om de administrativa konsekvenserna av ändrad juridisk könstillhörighet.
- Skatteverket ges i uppdrag att säkerställa att hänvisningspersonnummer anges som obligatorisk uppgift i informationssystemet Navet.
- Socialstyrelsen ges i uppdrag att följa upp sin kartläggning från 2014 av administrativa problem för personer som ändrat juridiskt kön.
- Regeringen tillsätter en utredning med uppgift att utreda hur det kan säkerställas att en person som byter personnummer inte blir behandlad som en ny person.

Utredningen har fått in ett mycket stort antal berättelser om problem som har uppstått efter ändring av juridiskt kön och därmed personnummer, vid kontakt med såväl privata aktörer som myndigheter.

Problemen beror på att information om enskilda i Sverige oftast är knuten till personnumren och en ändring av den juridiska könstillhörigheten innebär att personen tilldelas nytt personnummer. Relativt många samhällsaktörer har system som inte kan hantera en sådan förändring, det finns inga rutiner för att hantera situationerna och informationen till de som ändrat juridisk könstillhörighet är bristfällig.

Nytt utfärdande av examensbevis, betyg och annan dokumentation vid ändrat juridiskt kön

Utredningen ska enligt direktiven kartlägga vilka eventuella hinder som kan uppkomma när en person som ändrat juridiskt kön behöver använda dokumentation som är utfärdad i enlighet med tidigare personnummer. Vid behov ska utredningen lämna förslag på åtgärder som kan vidtas på kort respektive lång sikt för att komma tillrätta med sådana eventuella hinder samt föreslå hur kontakterna mellan individer och aktörer inom utbildningsväsendet och arbetsmarknaden kan förenklas.

Utredningen har inriktat sig på aktörer inom utbildningsväsendet och transpersoners behov av och möjlighet att få ut dokumentation om genomgången utbildning i nytt personnummer och lämnar följande förslag:

Åtgärder för att förenkla möjligheten att få ut betyg och examensbevis i rätt personnummer

- Statens skolverk, Universitets- och högskolerådet och Myndigheten för yrkeshögskolan får ett gemensamt uppdrag att utreda och ta fram riktlinjer kring hur nya betygsdokument kan tas fram inom respektive utbildningsväsende.
- En utredning bör tillsättas i syfte att säkerställa rätten för personer med ändrat juridiskt kön att få ut betygsdokument och närliggande handlingar i sitt nya personnummer.

Utredningen har fått information om att hanteringen har sett olika ut för olika personer och att olika skolor, universitet och högskolor fattar olika beslut när det gäller att få ut examensbevis eller slutbetyg med nytt personnummer. Till utredningen har framförts att en likvärdig hantering är önskvärd.

Transpersoner i statistiken

Enligt direktiven ska utredningen belysa hur enkäter och undersökningar kan inkludera ickebinära personer och peka på goda exempel på hur detta kan genomföras. Utredningen ska också belysa hur könsuppdelad statistik kan kompletteras genom att inkludera ickebinära personer. Utredningen lämnar följande förslag:

Bättre inkludering av transpersoner i enkäter och undersökningar

- Statistiska centralbryån (SCB) ges i uppdrag att ta fram ett stödmaterial för hur offentliga aktörer kan inkludera binära och ickebinära transpersoner i enkäter och undersökningar.

Utredningen har tagit del av erfarenheter och exempel från bland andra SCB, RFSL och Göteborgs stad, gällande inkludering av ickebinära i enkätundersökningar. Bland annat betonas vikten av att ha tänkt igenom vilken aspekt av kön det är som ska belysas i undersökningen (juridiskt kön, könsidentitet, könsuttryck) och ställa frågan utifrån detta. För att uppfylla lagkrav om könsuppdelad statistik och samtidigt vara inkluderande måste enkäter ställa frågor både om juridiskt kön och om könsidentitet. För att få korrekta resultat om alla transpersoner krävs också en explicit fråga om transidentitet.

Vid könsuppdelad statistik som baseras på registerdata finns en del utmaningar när det gäller att komplettera denna så att ickebinära personer, men även binära transpersoner, inkluderas. Detta handlar bland annat om risken för identifiering av individer som inte gett sitt samtycke till detta. Även personuppgiftslagens förbud mot insamling av data som räknas som känsliga uppgifter är relevant i sammanhanget. Utredningen påpekar att det kan finnas anledning att ifrågasätta vad som numera kan anses vara känsliga uppgifter.

Utredningen menar att en inkludering av ickebinära personer i registerbaserad könsuppdelad statistik är komplicerat bland annat med anledning av att det inte är möjligt fullt ut. Vi hänvisar därför här till vårt förslag om att utreda möjligheterna att införa ett tredje juridiskt kön.

Den könsbekräftande vården

Enligt direktiven ska utredningen belysa hur personer som genomgår könsbekräftande vård uppfattar utredning, vård och behandling, inklusive eftervård; belysa hur dessa personer uppfattar kontakten med olika instanser; kartlägga väntetider för start av utredning och tiden för utredning, samt föreslå konkreta insatser för att öka välbefinnandet hos personer som väntar på vård; samla goda exempel på korrekt information till personer som behöver genomgå vården och hur dessa kan spridas; undersöka i vilken omfattning könsbekräftande vård och behandling är anpassad till ickebinära personers behov och föreslå eventuella insatser. Utredningen lämnar följande förslag:

En överenskommelse med Sveriges Kommuner och Landsting för att korta köerna och göra tillgången till vård mer jämlik

- Regeringen tar initiativ till att en överenskommelse med SKL ingås i syfte att göra den könsbekräftande vården mer jämlik över landet och säkra tillgång till könsbekräftande vård för alla som har behov av den oavsett till exempel ålder och könsidentitet.
- Till överenskommelsen knyts ett belopp för fördelning mellan de olika teamen och specialistläkare inom olika vårdområden. Fördelningen ska ske utifrån längden på köerna och teamens prestationer och justeras vid behov.

Socialstyrelsen gav 2015 ut två kunskapsstöd för den könsbekräftande vården, ett för vården av barn och ungdomar och ett för vården av vuxna. Året därefter gjordes en uppföljning. Socialstyrelsen konstaterade att bristande kunskap och resurser hos remitterande landsting leder till att vården är fortsatt ojämlik mellan landstingen.

Svensk förening för transsexuell hälsa, SFTH, har också uppmärksammat att den könsbekräftande vården är ojämlik i landet, på liknande områden som Socialstyrelsen iakttagit, och menar att detta är ett problem.

Utredningen har också fått in ett ganska stort antal berättelser om svårigheter med att få remiss till den könsbekräftande vården,

samt tagit del av enkätundersökningar som visar på ett relativt utbrett missnöje.

De berättelser utredningen fått in om problem inom vården kan delas in i sex olika huvudområden: de långa väntetiderna och de negativa följderna för den psykiska hälsan; problem med brist på information och delaktighet; oklar nytta med psykologtester och ”real-life-period”; upplevelse av att man förväntas leva upp till stereotypa bilder; känsla av maktlöshet och utsatthet; varierande erfarenheter av bemötande från vårdgivare.

Enligt teamen för den könsbekräftande vården finns utmaningar på flera områden vad gäller möjligheten att bedriva god vård. Bristande resurser och svårigheter att rekrytera tillräckligt med personal med rätt kompetens, bristande kunskap hos beslutsfattare, och därmed svårigheter att få gehör för vikten av verksamheten hör till utmaningar som nämns.

Utredningen har också kartlagt väntetiderna för att få komma till de olika teamen och till de olika behandlingarna som erbjuds efter utredning och diagnos. Väntetiderna varierar kraftigt över landet.

Levnadsvillkor för personer med intersexvariation

Utredningen ska, enligt direktiven, där det är lämpligt, undersöka levnadsvillkoren för personer med intersexvariation. Vi har tagit del av synpunkter från organisationer som representerar personer med intersexvariation, samt av forskning inom ämnet. Utredningen lämnar följande förslag:

Åtgärder för att förbättra vård och rättigheter för personer med intersexvariation

- Regeringen tillsätter en utredning med uppgift att förutsättningslöst utreda frågan om lagstiftning eller andra åtgärder gällande kirurgiska och andra ingrepp på personer med intersexvariation.
- Socialstyrelsen ges ett uppdrag att utreda möjligheten att säkra patientens rätt till information om den egna medicinska historien.
- Socialstyrelsen ges ett uppdrag att, i samarbete med organisationer som företräder berörda personer, ta fram ett kunskapsstöd för

vården av personer med intersexvariation. Arbetet kan inledas med att göra en kartläggning och ska komplettera den tidigare gjorda kartläggningen.

Utredningen har tagit del av resultat från en enkätundersökning, dsdLIFE, där svenska personer med intersexvariation svarade på frågor om sin livskvalitet. De flesta som svarat är nöjda eller ganska nöjda med sina erfarenheter men många menar samtidigt att vården egentligen borde vänta med irreversibla ingrepp. Resultaten får tolkas med försiktighet.

Statens medicinsk-etiska råd menar i en kommentar att kirurgiska ingrepp på spädbarn eller små barn inte ska göras utan medicinsk indikation eller på svag indikation med bristande kunskapsunderlag. Mer kunskap efterfrågas, liksom stöd åt föräldrar och barn.

Bland de organisationer som representerar personer med intersexvariation finns olika uppfattningar i frågan om kirurgiska ingrepp på spädbarn och små barn. Däremot finns konsensus rörande behovet av mer kunskap inom vården och tillgång till specialistvård.

Hälso- och sjukvårdsnämnden
STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING

PROTOKOLLSUTDRAG 2/2018
§ 42

SAMMANTRÄDESDAG
2018-02-20

Justerat Anna Starbrink (L)
Dag Larsson (S)

Anslagsdatum 2018-02-21

§ 42 Yttrande över betänkande Transpersoner i Sverige - Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92) HSN 2018-0014

Ärendebeskrivning
Landstingsstyrelsen har begärt att hälso- och sjukvårdsnämnden ska yttra sig över betänkande Transpersoner i Sverige - Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92). Betänkandet redogör för resultaten av kartläggningen om transpersoners levnadsvillkor och lämnar också förslag till åtgärder inom flera områden i syfte att stärka transpersoners ställning.

Beslutsunderlag
Hälso- och sjukvårdsdirektörens tjänsteutlåtande, 2018-01-15
Sammanfattning av betänkande - Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92)

Yrkanden
Ordföranden Anna Starbrink (L) yrkar bifall till förvaltningens förslag.

Beslut
Hälso- och sjukvårdsnämnden beslutar

att till landstingsstyrelsen överlämna hälso- och sjukvårdsdirektörens yttrande över betänkande "Transpersoner i Sverige - Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor" SOU 2017:92

att omedelbart justera beslutet.

Särskilda uttalanden
Håkan Jörnehed (V) anmäler för V-ledamöterna ett särskilt uttalande (bilaga).

Vid protokollet/rätt avskrivet intygas
Henrik Haij

Expedieras
LSF-kansli
Akten

SÄRSKILT UTTALANDE

Stockholms läns landsting

HÄLSO- OCH SJUKVÅRDSNÄMNDEN 2018-02-20

Vänsterpartiet

Ärende nr 22
HSN 2018-0014

Yttrande över betänkande Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92)

Vänsterpartiet välkomnar betänkandet samt tackar för ett välskrivet svar till yttrande.

Vi vill dock lyfta två punkter. I den allmänna debatten diskuteras huruvida det är lämpligt med medicinsk könskorrigering *(kirurgiska ingrepp)* för barn. Det vi ska vara medvetna om att det är ytterst få barn per år som det handlar om.

Dagens 18-årsgräns för ändring av juridiskt kön och könskorrigerande vård behöver avskaffas. Det måste vara individens behov som ska gälla och inte att åldern styr vem som får vård.

Hälso- och sjukvårdsnämnden
STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING

Hälso- och sjukvårdsförvaltningen

TJÄNSTEUTLÅTANDE
2018-01-15

HSN 2018-0014

Handläggare:
Gunilla Neves Ekman

Hälso- och sjukvårdsnämnden
2018-02-20

Yttrande över betänkande Transpersoner i Sverige - Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92)

Ärendebeskrivning

Landstingsstyrelsen har begärt att hälso- och sjukvårdsnämnden ska yttra sig över betänkande Transpersoner i Sverige - Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92). Betänkandet redogör för resultaten av kartläggningen om transpersoners levnadsvillkor och lämnar också förslag till åtgärder inom flera områden i syfte att stärka transpersoners ställning.

Beslutsunderlag

Hälso- och sjukvårdsdirektörens tjänsteutlåtande, 2018-01-15
Sammanfattning av betänkande - Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor (SOU 2017:92)

Ärendets beredning

Ärendet har beretts i programberedning för folkhälsa och psykiatri.

Förslag till beslut

Hälso- och sjukvårdsnämnden beslutar

att till landstingsstyrelsen överlämna hälso- och sjukvårdsdirektörens yttrande över betänkande "Transpersoner i Sverige - Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor" SOU 2017:92

att omedelbart justera beslutet.

Förvaltningens motivering till förslaget

Allmänt

Stockholms läns landsting välkomnar utredningens ambitiösa och omfattande genomgång av transpersoners livsvillkor och har med intresse tagit del av de förslag som läggs fram. Utredningen bidrar till att öka kunskapen om transpersoners situation ur ett flertal perspektiv och

kommer att vara till nytta för den redan pågående utvecklingen av hälso- och sjukvården för transpersoner i Stockholms läns landsting.

Landstinget ser positivt på utredningens ambition att sätta transpersoners livsvillkor i relation till de mänskliga rättigheterna. Detta överensstämmer med landstingets mål och arbete mot diskriminering och för jämställdhet och jämlikhet i hälsa och vård och patientens rättigheter samt med inriktningen mot en hälsofrämjande hälso- och sjukvård. Landstinget instämmer även i utredningens generella slutsats att arbetet för att förbättra transpersoners levnadsvillkor måste stärkas på ett strukturellt plan och att samordning på nationell nivå behöver utvecklas.

Transpersoners hälsa

Landstinget är medvetet om att transpersoner har ett sämre fysiskt och psykiskt hälsoläge jämfört med genomsnittsbefolkningen och att det finns skillnader i hälsa bland individer inom gruppen och hos individen under olika faser i livet. Landstinget anser oavsett det, att det finns relativt god kunskap kring transpersoners hälsa och behov i Sverige idag. Denna kunskap bör kontinuerligt komma landstingen till del. Det är eftersträvansvärt att landstingen framöver arbetar likartat med ett tydligt nav i arbetet. Om inte, kan bristande utbyte av kunskap och erfarenheter kring vad som är verksamt leda till suboptimalt bemötande och motverka möjligheten att uppnå jämlikhet i hälsa och vård över landet.

Utredningen föreslår att olika myndigheter får i uppdrag att analysera målgruppens behov och att utveckla kunskapshöjande insatser för hälso- och sjukvården. Mot bakgrund av den kunskap som redan finns och behovet av att på ett effektivt sätt nå ut brett till hälso- och sjukvården menar Stockholms läns landsting att det framförallt finns behov av en sammanhållen nationell kunskapsstruktur för att stödja hälso- och sjukvårdens arbete för transpersoner.

Psykisk hälsa

Landstinget har i den regionala planen för arbetet med psykiska hälsa utifrån överenskommelse mellan staten och SKL inkluderat hbtq-personer och särskilt uppmärksammat transpersoner. Den psykiatriska vården skulle vara hjälpt av ökad kunskap om transpersoners hälsa och ohälsa. Den behöver fortsatta kompetenshöjande insatser rörande bland annat vård och behandling och bemötande. Insatser som görs bör vara evidensbaserade,

något som sannolikt underlättas om det finns en nationell samordning av sammanställning och spridning av kunskap.

Stockholms läns landsting instämmer med utredningen i förslaget att transperspektivet bör ingå i den nationella handlingsplanen för suicidprevention och i den nationella ANDT-strategin. Detta skulle stödja det regionala arbetet inom dessa områden.

SRHR – sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter

Stockholms läns landsting ser liksom utredningen ett behov av att få ökad kunskap om förekomsten av hiv och STI bland transpersoner för att kunna utveckla det sjukdomsförebyggande och hälsofrämjande arbetet. Landstinget ser dock svårigheter med att inkludera transpersoner i den befintliga hiv-och STI-statistiken, bland annat på grund av att ”transperson” inte är ett entydigt begrepp. Landstinget menar därför att förekomsten av hiv och STI bland transpersoner behöver kartläggas, bland annat med hjälp av riktade enkäter eller intervjustudier.

I Stockholms läns landsting pågår arbete med att ta fram en handlingsplan för SRHR arbete och i denna kommer ett hbtq-perspektiv att integreras.

Bemötande inom hälso- och sjukvården

Stockholms läns landsting instämmer i utredningens konklusion att det finns brister när det gäller kunskap om och bemötandet av transpersoner i hälso- och sjukvården. Landstinget arbetar aktivt på flera olika nivåer med att motverka dessa brister. En satsning har gjorts på att integrera hbtq-perspektivet i centrala styrdokument och kunskapshöjande insatser genomförs med fokus på kompetens, synliggörande och bemötande av hbtq-personer. Landstinget driver en diplomeringsutbildning för vårdverksamheter med fokus på hbtq och normkritiskt förändringsarbete i vården. I denna utbildning belyses transfrågor särskilt och verksamheter som möter många transpersoner har prioriterats i utbildningen.

Journalsystem

Frågan om hur hälso- och sjukvårdens journalsystem fungerar för transpersoner är nära sammankopplad med personnummersystemets uppbyggnad. Stockholms läns landsting har inom ramen för befintliga journalsystem försökt att tillgodose transpersoners behov, men att göra ändringar i nuvarande system är komplicerat och medför kostnader. Det är

därför önskvärt att frågan tas upp och diskuteras på nationell nivå och landstinget välkomnar utredningens förslag att uppdra åt Socialstyrelsen att genomföra en nationell kartläggning av befintliga rutiner för journalföring.

Transpersoner i statistiken

Landstinget instämmer i behovet av en utredning av hur ickebinära personer kan inkluderas i befintliga statistiksystem. Det skulle vara önskvärt med en samsyn kring vilka alternativ till kön som bör användas i enkäter och undersökningar. Idag gör olika aktörer på olika sätt och förutom kategorierna ”kvinna” och ”man” används ”transperson”, ”annat”, ”vet ej”, ”vill ej svara”, ”transidentifierad”, ”person med transerfarenhet” m.fl. Detta gör att insamlad statistik blir svår att jämföra och det bidrar till bristande kunskaper om gruppen.

Den könsbekräftande vården

Landstinget instämmer i utredningens uppfattning att det idag är för stora skillnader i den transspecifika vården beroende på var i landet patienten bor och hur gammal den är.

Landstinget ställer sig positiv till att det görs en överenskommelse med SKL i syfte att göra den könsbekräftande vården mer jämlik och att medel avsätts för detta. Vid fördelning av medel till den könsbekräftande vården är det dock viktigt att inte bara väntetider blir styrande utan även teamens nuvarande produktionskapacitet, resursanvändning, arbetssätt, vårdkvalitet och patienternas upplevelse av vården. Resurser behöver fördelas till både utredningsteamen och den könsbekräftande specialistvården (logopedi, öron- näs- och halsvård, rekonstruktiv och plastikkirurgisk kirurgi, hud, endokrinologi, reproduktionsmedicin m.fl.)

Långa väntetider beror inte alltid på bristande ekonomiska resurser utan också på bristande kompetensförsörjning. Medel kan behöva avsättas för att stödja utbildning och rekrytering av specialister till teamen. Landstinget är dock tveksamt till att utöka antalet team för att öka tillgängligheten. Med fler team och färre antal patienter per team finns risk att kunskap, kompetens och vårdkvalitet inte upprätthålls.

Den nationella kunskapssamordning som föreslagits ovan, skulle med fördel kunna arbeta med spridning av de nationella kunskapsstöden kring vård och behandling av patienter med könsdysfori. Idag är det de enskilda

transteamen som i hög grad står för kunskapsspridning, vilket är resurskrävande och tar av tid som skulle behövas för att arbeta med patienter. Samtidigt är kunskapsspridning av yttersta vikt eftersom den gör att vårdkedjan kring dessa patienter fungerar bättre vilket i sin tur ökar möjligheterna för att rätt patienter kommer till den transspecifika vården. Med en nationell kunskapssamordning för god vägledning av vård och behandling ökar sannolikt också möjligheten att få fram evidensbaserade metoder, eftersom forskning som bedrivs ute i landet då får en självklar samlad mottagare.

Vård och rättigheter för personer med intersex-variationer

Stockholms läns landsting välkomnar ytterligare kunskapsstöd samt vägledning i evidensbaserade metoder för vård och behandling av intersex-tillstånd. Dock anser landstinget att intersex-variationer inte i sig bör betraktas som en transfråga. Intersex-variationer är ibland kopplade till identitetsfrågor rörande kön, men den kopplingen finns inte alltid. För många personer med intersex-tillstånd är det ett rent medicinskt tillstånd utan koppling till identiteten. Att med automatik koppla ihop intersex med transsexualitet kan skapa både förvirring och irritation.

Ekonomiska konsekvenser
Inga konsekvenser.

Konsekvenser för patientsäkerhet
Inga omedelbara konsekvenser till följd av detta utlåtande men patientsäkerheten stärks på sikt om förslagen genomförs.

Konsekvenser för jämställd och jämlik vård
Inga omedelbara konsekvenser till följd av detta utlåtande men vården kan bli mer jämlik på sikt om förslagen genomförs.

Miljökonsekvenser
Inga.

Barbro Naroskyin
Hälso- och sjukvårdsdirektör

Anna Ingmanson
Avdelningschef

KAROLINSKA UNIVERSITETSSJUKHUSET

Ärende/D-nr: K 2018–0376

Synpunkter på utredningen ”Transpersoner i Sverige; förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor”

Granskare: Åsa Hällström och Anna Schandl, Staben för Kvalitet och Patientsäkerhet, Karolinska Universitetssjukhuset

Granskningen från Karolinska Universitetssjukhuset är fokuserat på de delar i utredningen som på olika sätt rör hälso- och sjukvården.

Utredningen är gediget genomarbetad med god teoretisk grund och relevanta praktiska aspekter. Följande aspekter vill vi lyfta specifikt:

14.4. Bemötande inom hälso- och sjukvård och social omsorg:
14.4.1 Ökad kunskap om en tryggare vård
Synpunkter: Stycket skulle kunna delas i bemötande och utbildningsinsatser samt journalhantering för att få en tydligare rubriksättning. Innehållet är dock adekvat.

14.7.4 Ökad patientsäkerhet
Synpunkter: Inga synpunkter på stycket som fullständigt belyser vikten av en generell riktlinje avseende byte av personnummer i journalen.

16.1 Kortare köer och mer jämlik vård
Synpunkter: Bra med en tydlig överenskommelse. Vi vill särskilt betona vikten av att överenskommelsen är kopplad till ett särskilt och nytt statsbidrag för att inte försämra förutsättningarna i befintlig vårds kapacitetsutmaning. Förslagen som ingår i överenskommelsen verkar adekvata och väl genomtänkta.

Ansvarig: Nina Nelson Follin, Kvalitet och Patientsäkerhetsdirektör
Inskickat till Fredrik Åström 180214 efter samråd med sjukhusdirektör Melvin Samsom